

Manuel de Pedrolo, abans i ara

Anna M. Moreno Bedmar. Universitat de Barcelona

Com es veia i com es veu Pedrolo

Manuel de Pedrolo (1918-1990), un dels autors més prolífics de les lletres catalanes, conreà tot tipus de gèneres¹ i com a autor compromès amb el seu temps durant el franquisme patí la censura a causa del seu ideari polític.

Ha estat i és un dels autors més llegits pels joves catalans durant dècades, sobretot gràcies a la ciència-ficció i principalment a *Mecanoscrit del segon origen* (1974), i també a *Trajacte final* (1975), que no s'han deixat de reeditar des d'aleshores.

El *Mecanoscrit* va superar les expectatives, ja que va ser lectura, obligatòria o recomanada, per a generacions de joves, i actualment és vigent a Secundària i Primària. ¿Per quin motiu, al cap de més de tres dècades, s'inclou a catàlegs editorials, llistes i seleccions prèvies d'associacions pedagògiques, biblioteques o als prestatges de les llibreries? Quin és el secret de l'obra? Són els adults els mitjancers, els responsables de l'èxit?

En aquestes pàgines ens proposem presentar l'escriptor total, situar el *Mecanoscrit* en l'àmplia obra de l'autor, i reflexionar sobre l'evolució de la seva obra juvenil en relació amb els seus lectors i en relació amb si mateixa. Ens qüestionarem, en definitiva, si continua sent vigent avui dia en el món literari juvenil.

Pedrolo, autor juvenil? Una mica d'història...

Pedrolo es considera bàsicament novel·lista, tot i que com hem vist conrea altres gèneres, com el teatre i la poesia.² A grans trets i breument distingim tres etapes narratives; el *Mecanoscrit* i el nucli central de la ciència-ficció se situen a la tercera:

Fins a mitjans cinquanta. Apareixen els motius de l'inversemblant i l'absurd, l'existencialisme i el desequilibri espaciotemporal. Algunes obres són *Elena de segona mà* (1949), *Cendra per Martina* (1952) o *Balanç fins a la matinada* (1953). És una etapa amb una gran producció de contes; destaquen els reculls *Domicili provisional* (1953), *Crèdits humans*

(1957) o *International Setting* (1955, publicat el 1974).

Finals dels cinquanta i seixanta. Se centra en la novel·la i és un període prolífic en què escriu sobre la falta de llibertat d'expressió i la dominació política. Destaquen dues obres importants: *Totes les bèsties de càrrega* (1967), novel·la fantàstica i simbolista, i *M'enterro en els fonaments* (1962), que és una mostra de rebel·lia i lluita; totes dues denuncien l'opressió d'un poble. Té interès per la novel·la policíaca,³ amb obres com *Joc brut* (1965) i *Mossegar-se la cua* (1968), considerades literatura juvenil i que se segueixen reeditant.

En aquest període escriu el cicle novel·lístic *Temps obert* (1963-1969), integrat per onze novel·les, amb el qual volia assolir la fita de la totalitat narrativa a través d'un únic protagonista presentat en diferents situacions simultànies i excloents.

Anys setanta i vuitanta. Evident experimentació i recerca, com a *Espais de fecunditat irregular/s* (1973) i *Text/Càncer* (1973), i retorn a la publicació de l'obra censurada pel franquisme, com *Acte de violència* (1975), del 1961. Escriu el nucli central de la producció de ciència-ficció. L'any 1973 redacta el *Mecanoscrit* (1974) i, l'any següent, *Trajacte final* (1975), totes dues lectures juvenils. El *Mecanoscrit* esdevindrà una obra emblemàtica de la literatura juvenil –un *best-seller* i un clàssic–, i Pedrolo, un autor d'èxit.

Com hem vist, els llibres de ciència-ficció i del gènere policíac o negre seran considerats lectures juvenils i els més llegits pels joves fins a l'actualitat. Tanmateix, entre els propòsits de l'escriptor no hi havia ser un dels autors més importants de la literatura juvenil, etiqueta que el perseguí sempre.

Fins a la dècada dels setanta es considerava un autor per al públic adult, guanyà premis, i va comptar amb un gran nombre de lectors, encara que entre l'any d'escriptura de les seves obres i el de publicació hi havia un decalatge a vegades important, i malgrat que no fos del tot reconegut per la crítica.

Pedrolo segueix escrivint «com un forassenyat» al llarg de la seva carrera, va ser reconegut amb el Premi d'Honor de les Lletres

Catalanes (1979), i ha passat a la història de la literatura com un autor de literatura juvenil pel *Mecanoscrit*, a desgrat seu. Sovint es desmarcava de l'èxit del llibre, insistia que no era una de les seves obres preferides i la considerava una producció menor.

La literatura juvenil de ciència-ficció de Pedrolo

Un apunt: l'evolució de les edicions

En el cas de Pedrolo, Edicions 62 (ara integrada en el Grup 62) té el dret d'edició de gran part del seu llegat literari. Les múltiples reedicions del *Mecanoscrit* sovint s'han fet dins una mateixa col·lecció, com per exemple la col·lecció universal de butxaca El Cangur d'Edicions 62:

–S'hi publica per primer cop el 1976.

–Als noranta s'inclou, primer, a la sèrie Biblioteca Manuel de Pedrolo i, després, a la d'El Cangur Plus, adreçada al món de l'ensenyament.

–El 2001 es tanca la col·lecció El Cangur, però el *Mecanoscrit del segon origen* se segueix reeditant. El 2007 neix la col·lecció Educació 62 (ja que històricament les edicions paraescolars es tendien a confondre amb la de butxaca),⁴ i després Educaula (del Grup 62), ambdues dirigides a l'àmbit educatiu i amb propostes didàctiques.⁵

Trajacte final (Edicions 62) segueix gairebé en paral·lel el mateix camí editorial. Ara bé, l'Editorial Barcanova també en tenia els drets d'edició,⁶ i als noranta l'inclou dins una col·lecció i el va reeditar.

Barcanova aposta des de l'inici pel món de l'ensenyament amb la col·lecció Biblioteca Didàctica de la Literatura Catalana, que al segle XXI passa a anomenar-se Antaviana Joves Clàssics Catalans i, després, Antaviana Nova, Clàssics Catalans.

Com succeí amb el còmic del *Mecanoscrit* (1984-1985) o amb el conte «Les civilitzacions són mortals» (1984), L'Atzar Edicions no va reeixir amb l'arriscada proposta d'editar el recull de contes il·lustrats *7 relats d'intriga i ficció* (1980).

En conclusió, les editorials van apostar i aposten clarament per un valor segur; a grans trets, primer en col·leccions de butxaca generals i més endavant en col·leccions adreçades a un públic escolar amb propostes didàctiques.

Mecanoscrit, un abans i un després

L'interès de Pedrolo per la ciència-ficció li ve de jove, ja que el primer argument que recordava haver llegit era un relat del gènere.

El *Mecanoscrit*, que Pedrolo ficciona com a document trobat, narra el procés de lluita per la supervivència de l'Alba i en Dídac després d'una catàstrofe, l'atac extraterrestre que anihila gairebé tots els humans de la Terra. A tall d'epíleg s'obren dues línies d'especulació: si el text és una novel·la de ciència-ficció o el diari real de l'Alba. Aquestes opcions porten a plantejar-se dos camins: la investigació a partir o bé de la ciència-ficció o bé del mite religiós de l'origen. Pedrolo treballarà aquestes alternatives els anys posteriors. Plantegem, doncs, un abans i un després a l'escriptura d'aquesta obra, però deixant de banda el mite de l'origen de la humanitat.⁷

Abans del *Mecanoscrit*, Pedrolo bàsicament se centra en una ciència-ficció, com l'anomena Antoni Munné-Jordà, de «metafísica fantàstica», que no abandona. Si bus-

quem en l'extensa obra de l'autor els primers contes de ciència-ficció o fantàstics, escrits fins al 1956, destaquen els d'*El premi literari i més coses* (1953), *Un món per a tothom* (1956) i *Violació de límits* (1957), amb fets sorprenents i alteracions espaciotemporals.

El relat «Les civilitzacions són mortals», a *Crèdits humans* (1957), és un clar precedent del *Mecanoscrit*. Succeeix en un espai urbà isolat que es modifica sorprenentment, on els personatges —dos joves amb instint de supervivència— marxen de la ciutat per buscar supervivents o recomençar.

Pel que fa a la novel·la, destaquen per exemple *Míster Chase, podeu sortir* (1955), *Introducció a l'ombra* (1972), del 1956, i *Entrada en blanc* (1968).

Els setanta i vuitanta són prolífics quant al gènere. Pel que fa a contes, a *International Setting* (1974) destaca «L'origen de les coses», amb la fundació d'una nova ciutat-civilització que recorda el *Mecanoscrit*, i «Darrer comunicat de la Terra» (escrit el 1973) a *Contes fora recull* (1975), amb el testimoni de l'únic supervivent terrestre dins la línia del corrent catastrofista que segueix el *Mecanoscrit*. També «Fragmentària», a *Causa a cada cantonada* (1985), escrit cinc anys abans, amb el text trobat en un temps incert, l'existència d'una civilització que s'acaba i la lluita per la supervivència, que ens recorda el *Mecanos-*

crit, i el fet que els protagonistes rejuveneixin, a «El regressiu» de *Trajecte final*.

A *Patologies diversament obscures* (1986) i *Disset contes i una excepció* (1990), trobem relats amb recursos típics, com els espais que es fan fonedissos i el manuscrit trobat o l'absurd i el fantàstic.

El nucli de la seva producció de ciència-ficció, escrit entre el 1973 i el 1979, el formen el relat «Darrer comunicat de la Terra», *Mecanoscrit del segon origen*, *Trajecte final*, *Aquesta matinada i potser per sempre* (1980) i *Successimultani* (1981).

Trajecte final (1974) aplega set narracions. L'insòlit és present al llarg del recull a través de la ciència-ficció i el gènere fantàstic, ja que en la majoria de contes trobem un conflicte insòlit situat en un espai real. Els temes dels relats plantegen qüestions com l'existència i els seus límits, el pas i l'alteració del temps, la modificació de l'espai, el domini i el control d'unes persones sobre les altres, la repressió, la presència d'allò inexplicable i la justícia i la llibertat.

Per acabar el recorregut cal citar *Aquesta matinada i potser per sempre*, escrit el 1976, que segons Pedrolo és la seva millor obra de ciència-ficció; hi apareix el tema recurrent de l'escletxa que permet que arribin éssers d'un altre món, i *Successimultani*, del 1979, on es tracta la idea dels salts en el temps.

El fenomen *Mecanoscrit*: els secrets de l'èxit

Quan Pedrolo va escriure aquesta novel·la no va preocupar-se pel destinatari, tot i que els protagonistes fossin adolescents i fàcilment identificables amb els lectors, com va passar. De fet, li ho confessà a un amic personal, com també que va ser idea de J. M. Castellet incloure-la en una col·lecció juvenil.

El 2005 Castellet deixa clar que encara avui dia no sap per què va tenir la idea d'editar el *Mecanoscrit* a El Trapezi, «una col·lecció de literatura juvenil d'alt nivell».⁸ Ja sigui pel seu «olfacte» d'editor, per casualitat o per atzar, el cas és que es va marcar una fita en el món literari català, ja que aquesta obra va ser i és l'obra més llegida de la nostra literatura juvenil. Centenars de milers de joves van iniciar-se en el món de la lectura amb aquest llibre, fins i tot els que no tenien la lectura com a prioritària.

Com probablement se sap, la novel·la s'ha traduït a diverses llengües, se n'ha fet una versió en còmic, una sèrie de ràdio i una de televisió, hi ha hagut propostes d'adaptar-la al teatre i és una obra d'interès i actualitat per al cinema.⁹

Tot aquest èxit aclaparador prové en part, al nostre entendre, d'aspectes circumstancials que van ajudar a difondre el llibre en un primer moment: d'una banda, la publicació a finals del franquisme, i de l'altra, el fet que els seus primers lectors, esdevinguts docents, van convertir la lectura en obligatòria o la van recomanar, fent-ne difusió, i això al seu torn ha fet néixer noves generacions de formadors que segueixen creient en la vigència del llibre. Tanmateix, el més important és que, malgrat el pas del temps i algun anacronisme, els lectors actuals se senten atrets per una novel·la amb valors universals i atemporals. Com a conseqüència dels punts anteriors, les editorials van apostar i aposten per un valor literari segur.

Avui dia en alguns centres escolars catalans el *Mecanoscrit* es llegeix sobretot a cicle superior de Primària i a primer cicle de l'ESO; per tant, les edats lectores han disminuït amb el pas dels anys. Aquest canvi creiem que prové de la presència multimèdia (connexions, xarxes i fluxos), l'imperi de la imatge i «l'economia del consum», que configuren uns adolescents amb unes formes de socialització (l'exaltació d'allò fugaç), d'oci i de relació amb la lletra escrita molt diferents de les de fa anys.¹⁰

Si bé el moment històric actual i sobretot el tipus de lector juvenil del *Mecanoscrit* és ben diferent del de fa més de trenta anys, la nostra experiència ens diu que existeixen uns elements atemporals i universals que els uneixen, i per sobre d'aquests hi ha un valor que defineix la condició humana: la supervivència. La identificació amb els protagonistes adolescents és clau i un atractiu per a la lectura, encara que els lectors reconeixin

que l'Alba i el Dídac són extraordinaris. Les experiències de l'amor –en totes les seves manifestacions (l' enamorament, el despertar sexual, l'erotisme, la sensualitat, el trencament de tabús...)– i de la mort que viuen són rellevants i conflueixen en l'instint de supervivència, tot i que alguns joves no aproven el fet d'un possible incest.

Poder trencar normes i valors, però tenint l'experiència i els coneixements dels llibres, té un punt transgressor adolescent que agrada als joves lectors. Els fets i les experiències que es narren al *Mecanoscrit* són considerats interessants, sobretot per l'aventura, l'amor i la ciència-ficció, i creïbles pels adolescents, que s'hi senten identificats. Així doncs, Pedrolo presenta un món destruït i dona l'oportunitat de trencar amb l'anterior per construir una nova humanitat a partir de l'instint de supervivència i la curiositat.

Quant als aspectes formals, el mític inici repetitiu, com una tornada, «L'Alba, una noia de ... anys, verge i bruna», que a l'últim quadern canvia per «bruna i prenyada», esdevé una lletania captivadora, que enganxa els adolescents i els sorprèn. A més, el títol de cada quadern/capítol és un paratext que sintetitza el tema i facilita la lectura; com també ho fa la conjunció «i», que uneix els apartats numerats com baules d'una cadena que atrapa. Pedrolo, d'una manera magistral, fa llegidor i simple formalment el llibre (malgrat el llenguatge culte) per fer versemblant que fos escrit per la jove Alba, i aquesta també podria ser una raó de l'èxit, malgrat el pas del temps.

Quins referents tenen en ment els joves d'avui dia durant la lectura del *Mecanoscrit*? Pel que fa a les pel·lícules, les de ciència-ficció de tipus apocalíptic com ara *La guerra dels mons*, *Sóc llegenda*, *Independence day* i *El dia de demà*, i d'altres que parodiïen films d'aquesta tipologia com *Scary Movie 3* i *Scary Movie 4*. Quant a les sèries de televisió i als videojocs, segueixen la mateixa línia: *The Walking Dead*, *Supervivientes*, *Perdidos* o *El barco*, les primeres, i *Metro 2033* i *Alien vs Predator*, els segons, evidentment salvant les distàncies.

Com a conclusió, seria bo que els lectors juvenils, a partir d'aquestes lectures que hem comentat i amb l'ajuda dels docents, poguessin descobrir l'extensa i variada obra de Pedrolo, plena de matisos.

1. Novel·la –policíaca o negra, experimental i textualista, realista, simbolista, humorística, eròtica–, contes i narracions, poesia –d'origen simbolista, visual–, teatre –de l'absurd–, assaig periodístic, traduccions... Aquest afany responia a l'intent de construir una literatura catalana.

2. L'obra poètica bàsica es concentra entre 1948 i 1958, i hi treballa la condició humana i el jo poètic; en destaquen *Ésser en el món* (1949) i *Arreu on valguin les paraules, els homes* (1975). El teatre més remarcable l'escriu als cinquanta, és existencialista i abstracte, i hi denuncia situacions que limiten les llibertats (franquisme); algunes obres són *Els hereus de la cadira* (1954), *La nostra mort de cada dia* (1956), *Pell vella al fons del pou* (1957) o *Sóc el defecte* (1959).

3. Atret pel gènere policíac, l'impulsà amb la intenció de fer guanyar lectors en català a través de la col·lecció La Cua de Palla, que dirigí.

4. Aquesta positat en la ubicació de títols de diferents procedències en una mateixa col·lecció confirma diferències en la valoració dels crítics, moments històrics concrets o necessitats didàctiques determinades, com afirma Díaz-Plaja (2008).

5. El Grup 62 per a les seves edicions adreçades al món educatiu compta amb la tasca de Carme Ballús (*Mecanoscrit del segon origen*, *Trajecte final* i *Joc brut*) i d'Àngels Gregori (*Mossegar-se la cua*). L'Editorial Barcanova, amb la de Marcel Fité (*Trajecte final* i *Domicili provisional*).

6. També té els drets del llibre de contes *Domicili provisional* (1953), que des dels noranta no es reedita.

7. Antoni Munné-Jordà tracta aquesta segona línia literària. Vegeu la bibliografia.

8. Pròleg del *Mecanoscrit del segon origen* (2005): «[...] Quan li vaig suggerir la idea el va sorprendre, però la companyia literària i la provatura de temptar un públic al qual no s'havia adreçat mai el van convèncer».

9. S'ha traduït al castellà, al basc, al francès, al galleg i al romanès. Com a còmic va aparèixer el 1984, editat per L'Atzar Edicions. El serial de ràdio va ser emès per Ràdio 4 als vuitanta. La sèrie de televisió dirigida per Ricard Reguaner va ser emesa a TV3 amb un títol homònim des del 29 de desembre de 1985 fins al 9 de febrer de 1986, i Bigas Luna dirigirà aquest estiu la pel·lícula *Segundo origen*, una superproducció internacional en 3D que es preveu que s'estreni a finals del 2013.

10. Molts estudiosos (Colomer, 2008; Barlozzetti, 1986; Martín Barbero, 2010; Arellano, 2010 i Morduchowicz, 2010) plantegen una nova temporalitat juvenil. El punt d'inflexió per copsar l'abast dels canvis viscuts en els lectors des dels setanta fins avui dia serà la crisi econòmica internacional del canvi de segle, sobretot el moment posterior. Els mitjans d'independència familiar, que abans eren la feina, l'estudi o el matrimoni, ara són la connectivitat i el consum cultural.

BIBLIOGRAFIA

- ARELLANO, G. A. (2010). «Culturas juveniles y pedagogía en tiempos inciertos». A: LLUCH, G. (ed.); GIL CALVO, E., et al. (2010). *Las lecturas de los jóvenes: un nuevo lector para un nuevo siglo*. Rubí: Anthropos, p. 73-84.
- COLOMER, T. (2008) (coord.). *Lectures adolescents*. Barcelona: Graó, núm. 165.
- DÍAZ-PLAJA, A. (2008). «Entre llibres: la construcció d'un itinerari lector propi». A: COLOMER, T. (2008) (coord.). *Lectures adolescents*. Barcelona: Graó, núm. 165, 117-147.
- DIVERSOS AUTORS (2000). «Deu anys sense Pedrolo». *Serra d'Or*, núm. 491.
- DIVERSOS AUTORS. (2005). «Quinze anys sense Pedrolo». *Serra d'Or*, núm. 551.
- GARCÍA, X. (ed.) (1992). *Rellegir Pedrolo*. Barcelona: Edicions 62.
- MARTÍN BARBERO, J. (2010). «Jóvenes: entre la ciudad letrada y el mundo digital». A: LLUCH, G. (ed.); GIL CALVO, E., et al. (2010). *Las lecturas de los jóvenes: un nuevo lector para un nuevo siglo*. Rubí: Anthropos, p. 39-58.
- MORENO BEDMAR, A. M. (2009). «Pedrolo contista». *Quaderns pedrolians*, 2. Fundació Manuel de Pedrolo, p. 43-55.
- MUNNÉ-JORDÀ, A. (2009). «La ciència-ficció de Pedrolo: procés de contextualització insuficient». *Quaderns pedrolians*, 2. Fundació Manuel de Pedrolo, p. 57-73.
- (2006) «La ciència-ficció de Manuel de Pedrolo: més que el Mecanoscrit, però també». http://www.fundacio-pedrolo.cat/articles/ciencia_ficccio_a_munne.pdf, 10 de febrer.
- MORDUCHOWICZ, R. (2010). «La generació multimèdia». A: LLUCH, G. (ed.); GIL CALVO, E., et al. (2010). *Las lecturas de los jóvenes: un nuevo lector para un nuevo siglo*. Rubí: Anthropos, p. 59-71.